

"Her şey zıddıyla bilinir." kaidesinde; nasıl ki Şafii ismine ayine olmak için hasta olmak gerekiyor; baki olan Rabbimize bu konuda ayine olabilir miyiz, bir an bile olsa yokluğu tatmamız gerekmiyor mu?

Adem kelime olarak; yokluk, olmama, bulunmama anlamlarına gelir. **Varlığın zıddı** anlamında kullanılır. Adem ve yokluk, **mutlak** ve **mukayyet** olmak üzere iki nevidir.

Mutlak Adem: Ebedi ve ezeli olarak olmamak, bulunmamak anlamındadır ki; böyle bir yokluk mümkün değildir. Zira ezeli ve ebedi Vacibü'l-Vücut olan Allah, mutlak yokluk kavramına müsaade etmez. Nasıl ışık ile karanlık aynı anda aynı mekanda bulunması imkansız bir şey ise, mutlak yokluk ile mutlak varlık da beraber bulunamazlar. Allah varsa yokluk yoktur. Allah da ezeli ve ebedi olarak var olduğuna göre, mutlak anlamda yokluk diye bir şey söz konusu olamaz. Mektubat'ta geçen şu ifadelerle bakalım:

"Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmîye perde olmuş bir ünvandır. Hattâ, bu mevcudat-ı ilmiyeye, bazı ehl-i tahkik 'a'yân-ı sâbite' tabir etmişler. Öyleyse, fenâya gitmek, muvakkaten haricî libasını çıkarıp, vücud-u mânevîye ve ilmîye girmektir. Yani, hâlik ve fânî olanlar, vücud-u haricîyi bırakıp, mahiyetleri bir vücud-u mânevî giyer, daire-i kudretten çıkıp daire-i ilme girer."(1)

Mukayyet Adem: Bir şeyin ayan-ı sabit noktasından, yani Allah'ın ezeli ilminde ilmi bir vücut şeklinde var olduğu halde, henüz harici bir varlık kazanamamış haline denir. Bu yokluk izafidir. Yani maddi ve kevnî alemde olmayan bir şey, başka bir boyut ve başka bir varlık sahasında bulunabilir. Mesela; Allah'ın ilminde ilmi bir vücut ile bulunduğu halde, harici ve maddi alemde olmayan bir şeye mutlak yok denilemez. Yukarıda verdiğimiz alıntıda geçen şu ifadeyi bir kez daha okuyalım:

"Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmîye perde olmuş bir ünvandır..."

Öyle ise insanın olsun, sair mahlukatın olsun, mutlak anlamda yokluğa gitmeleri

imkan dahilinde değildir. Mahlukatın yokluğu ancak harici ve maddi alemden farklı alemlere intikal etmesi ile mümkündür. Yani bir şeyin varlık boyutunun birisinde zeval bulması, başka bir varlık boyutuna intikal etmesi demektir. Maddi ve harici vücutlarını fena ile kaybeden mahlukat, Allah'ın ilmine veya farklı gaybi varlık formatlarına geçiyorlar. Bu anlamda her şey ve her mahlukat, zeval ve ölümleri ile yok oluyorlar. İnsanın cesedinin ölmesi ve dağılması Beka ismine bir nevi ayinedarlıktır.

"O'nun vechi (zâtı) hariç, her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (Kasas, 28/88)

ayeti de bu manaya işaret ediyor.

(1) bk. [Mektubat, On Beşinci Mektup.](#)